

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Руска Събева Станчева, Институт за български език на БАН
на дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор“ по: област на висше образование
2. Хуманитарни науки Професионално направление 2.1 Филология: докторска програма
„Български език“ – Синтаксис

Автор: Финка Иванова Сиракова

Тема: „Лингвистични аспекти на предложните и безпредложните конструкции в българския език“

Научен ръководител: проф. д-р Йовка Тишева, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

1. Общо описание на представените материали Със заповед № РД-38-459 от 19.07. 2024 г. на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (СУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Лингвистични аспекти на предложните и безпредложните конструкции в българския език“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, Професионално направление 2.1 Филология: докторска програма „Български език“ – Синтаксис.

Автор на дисертационния труд е Финка Иванова Сиракова – докторантка в редовна форма на обучение към катедра „Български език“ с научен ръководител проф. д-р Йовка Тишева от СУ „Св. Кл. Охридски“.

Представеният от Финка Иванова Сиракова комплект материали на хартиен и електронен носител включва следните документи:

- Пълен текст на дисертационния труд в обем от 155 страници със следната структура: увод, три глави, заключение, приноси, библиография и приложения
- Автореферат на български и на английски език
- Списък на публикациите и линкове към тях – общо 3 (три)
- Актуална автобиография по европейски образец (CV)
- Становище от 27.06.2024 г. от проф. д-р Йовка Великова Тишева във връзка с процедурата за предотвратяване на плагиатство в дисертационни трудове
- Заповед № РД-38-459/19.07.2024 г. за утвърждаване състава на научното жури.

От прегледа на всички посочени документи заключих, че те напълно съответстват на изискванията и са по правилата на процедурата.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Докторантката Финка Иванова Сиракова е завършила последователно:

- Магистърска програма „Туризъм“ в Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, град Бургас
- Магистърска програма „Българска филология“ (преводач-редактор) в СУ „Св. Кл. Охридски“
- Докторантура по професионално направление 2.1. Филология, докторска програма „Български език“ – синтаксис.

-Финка Иванова Сиракова има три публикации, както и преподавателска и преводаческа дейност от и на немски и новогръцки език, което говори за интересите ѝ към академичната работа.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Темата на дисертацията е добре подбрана, за да отговори на необходимостта от допълване с нови знания на предметната област синтаксис на съвременния български книжовен език – и по-специално на знанията за конкуренцията между предложни и безпредложни конструкции. Усилията на авторката са насочени към изследването на структурата на тези конструкции и към установяване на закономерности на употребата им в днешния български език.

Авторката заявява като цел на своето изследване намерението си да представи различни лингвистични аспекти на конкуриращите се предложни и безпредложни конструкции (вж. с. 5 от автореферата). Акцентът в работата е поставен върху анализа на субординационните отношения а) между главния и подчинения член на конструкциите и б) между съставките на сложни по състав главен и подчинен член. Във връзка с посочената цел е и изследователската хипотеза на авторката. Тя се заключава в предположението, че съкращаването на предлог от състава на предложно словосъчетание става при определени условия.

Подходът на докторантката при анализите е чисто описателен, тъй като задачите, които тя си поставя, не са свързани с установяване на отклонения от нормата, а с открояване на условията, при които се осъществява конкуренцията между предложни и безпредложни фрази. В същото време обаче резултатите от изследвания материал могат да послужат по мое мнение като добра отправна точка за прилагането и на прескриптивния подход, следван при кодификацията, доколкото в работата са привлечени редица данни и за оценката на разглежданата иновация от нормативистична гледна точка. Ето защо смятам, че проблематиката на дисертацията е особено актуална, а поставените цели и задачи за постигането им са в синхрон.

4. Познаване на проблема

Текстът на дисертацията е свидетелство, че Финка Сиракова много добре познава разработките по проблема в българското езикознание. В работата ѝ са открити и подробно представени различни аспекти от описанието на предложните и безпредложните фрази, застъпени в българската езиковедска литература от средата на миналия век насам в рамката на различни изследователски парадигми. Много внимателно е анализирана конкуренцията между предложни и безпредложни конструкции при отделните фрази – номинална (NP), глаголна (VP), предложна (PP), адективна (AP) и адвербиална (AdvP). Определено достойнство на труда е опитът да се обобщят и поставят в системна синтактична рамка наблюденията на разглежданото явление, направени от редица български автори през последните 50 г., за да се потърси закономерност, която би могла да обясни конкурентните реализации на по-новия безпредложен модел. Достойнство на труда е разширяването на наблюденията върху замяната на предложни с безпредложни конструкции във вербалната фраза освен в български и в немски и новогръцки език, за да се открие както общото, така и спецификата на явлението в трите езика, като са очертани много внимателно контекстите, в които то се наблюдава.

5. Методика на изследването

В съзвучие със съвременните търсения в езиковедските изследвания в дисертацията е налице стремеж да се обхване темата чрез интердисциплинарен подход. Затова и в работата намират

приложение редица подходи, посочени от авторката на с. 6–7 от дисертационния труд, сред които си струва да открием трансформационния, структурно-типологичния, дистрибутивния и контекстуалния метод. Тяхното успешно съчетаване позволява да се обхване в пълнота емпиричният материал, привлечен от авторката. Приложените методи осигуряват осъществяването на поставените цели, както и изпълнението на задачите, които Финка Сиракова си е поставила.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Финка Сиракова е структурирала анализите в работата си в три глави, които следват засегнатите в нея проблеми. Както предполага жанрът дисертация, същинската част на работата започва с преглед на теоретичните източници по въпроса, с изясняване на понятията, със спецификите при дефинирането на концептите, с които се работи. Прави впечатление, че авторката е избрала да построи теоретичната си част единствено върху прегледа на изследвания на български автори. Според мен, ако дисертантката реши да публикува труда си, работата ѝ несъмнено би спечелила, ако постави теоретичния преглед в първа глава в теоретичен контекст, по-широк от българския. По мое мнение работата би спечелила от това и предвид факта, че по-нататък в 3. глава е привлечен и материал за разпространението на иновацията изместване на предложни от безпредложни конструкции и в други езици (немски и новогръцки). Ето защо смятам, че разширяването на теоретичния контекст би осигурило по-добра балансираност и свързаност между отделните глави на работата, като наред с това ще дообогати и библиографията.

Следващите две глави (втора и трета) детайлно се занимават с избраната проблематика. Втората глава, озаглавена „Предложни и безпредложни конструкции“ е фокусирана върху предложните конструкции в българския език. Акцентът в нея е поставен върху изясняването на същността на предлозите като граматичен клас лексеми със свързваща функция и спецификата им на маркери на падежни отношения. Направена е и подробна структурна характеристика на предлозите, като специално място е отделено на съставните предлози, доколкото в следващата 3. глава се анализира изпускането на задпоставен прост предлог от съставен предлог.

Третата глава на дисертацията „Тенденции при трансформацията на предложните конструкции в безпредложни“ очаквано е най-обхватна. В нея е направен детайлен анализ на описваната иновация в рамките най-вече на именната и в по-малка степен на глаголната фраза.

Наблюденията в тази глава са показателни за аналитичните умения на Финка Сиракова, за способността ѝ да работи с разнообразен и богат материал, за стремежа ѝ към обобщения. Най-подробен е анализът трансформацията предложна – безпредложна фраза в частта III. 1 Предложни и безпредложни конструкции с главна част отглаголно съществително. Авторката съвсем основателно стига до редица заключения по отношение на изследваните трансформации: че са типични за институционалните текстове; че се осъществяват само ако отглаголното съществително е на **-не** и то при положение че е нечленувано; че количественият критерий не е от значение за изпускане на предлога **на**; че в изследваните писмени текстове при употребата на разглежданите конкурентни конструкции превес в съотношение 1:5 имат предложните словосъчетания.

В началото на частта III.2 Предложни и безпредложни конструкции във вербалната фраза авторката декларира, че ще разглежда само предложни изрази, които са обстоятелствени пояснения. Бих ѝ препоръчала накратко да обоснове това свое решение. Смятам, че е необходимо накратко да посочи причините, поради които не разглежда една от ярките прояви на изследваната от нея иновация, каквато е елиминирането на дативния предлог **на** при удвояване на допълнението в

изречението. Според мен дисертационният труд би спечелил, ако се добавят наблюдения и върху това явление. Те биха позволили на дисертантката да направи паралел с изследваните от нея случаи по линия на сходство и различие и биха уплътнили още повече направените анализи.

Наблюденията на Финка Сиракова върху вербалната фраза с подчинена част обстоятелствено пояснение, ѝ позволяват да направи важни изводи за проявите трансформацията като синтактична техника. Авторката посочва, че елиминирането на предлога, водещо до преобразуване на предложната в безпредложна конструкция, става при определени условия.

Смятам за особено удачна и приносна частта III.3 Тенденции в употребата на безпредложни конструкции във вербалната фраза в немски и новогръцки. От направените наблюдения за двата езика могат да се направят и косвени изводи за изследваната иновация в български. Такъв един извод е, че наблюдаваните пропускания на предлози при определени условия едва ли е резултат на недобра езикова култура, а е по-скоро следствие от извършващо се реструктуриране в рамките на граматичната система на редица европейски езици.

В Част III.4 авторката прави детайлен преглед на случаите на изпускане на предлога в рамките съставни предлози с наречие и съществително в състава им, като изтъква, че явлението се наблюдава в случаите, когато предлогът е задпоставен. Въз основа на направените наблюдения Финка Сиракова стига до заключението, че изпускането на задпоставения предлог не създава комуникативен конфликт. Струва ми се, че е необходимо обаче да се прецизира другият ѝ извод – че крайният предлог е опционален, когато след него следва съществително име. От приведения материал личи, че явлението се наблюдава най-вече, когато след предлога следват съществителни, които са номинализирани предикати (напр. *намаляване, открояване, обобщаване, придобиване, заявление, нужда* и под.).

В последните две части на 3. глава е направен обобщен преглед на литературата за функционирането на прилагателното и наречието в състава на предложни и безпредложни конструкции.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Към несъмнените приноси на дисертацията могат да се отнесат:

- Системното проучване на иновацията трансформация на предложни в безпредложни конструкции в българския език.
- Обогатяването на знанията за граматичните характеристики на опорите с пояснения предложни конструкции.
- Систематизирането и верификацията на условията за изпускане на предлога *на*.
- Сравненията между данни за изследваното явление от различни в типологично отношение езици.
- Обогатяването на знанията за актуалните процеси и за тенденциите при означаване на граматична информация чрез аналитични средства (конструкции).

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикациите по дисертацията са достатъчно на брой и са в издания, които ще позволят вписването на докторанта в НАЦИД.

9. Лично участие на докторантката

Както беше посочено в цялата рецензия, докторантката има ясно изразен стремеж да обхваща в пълнота източниците, притежава аналитични способности и успява творчески да подходи към избраната проблематика. В цялата дисертация цитатите и позоваванията са коректни.

10. Автореферат

Авторефератът предава коректно съдържанието на дисертацията и може да послужи като представящ основните тези и изводи в нея.

11. Критични забележки и препоръки

Освен посоченото вече допълване на теоретичната част нямам други препоръки. Дисертацията следва своята логика и е редно да се съобразим с това, а не с нашите виждания по въпроса. Някои отделни чисто редакционни бележки съм предоставила на авторката.

12. Лични впечатления

Нямам лични впечатления от докторантката.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Резултатите и приносите в изследването могат да послужат като отправна точка за следващи изследвания на авторката във връзка с употребата на предлозите, както и в областта на други трансформации, характерни за днешния български език.

14. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Смятам, че дисертационният труд „Лингвистични аспекти на предложните и безпредложните конструкции в българския език“ с автор Финка Иванова Сиракова съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват авторски принос и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), както и на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ. Дисертационният труд показва, че докторантката Финка Иванова Сиракова притежава задълбочени знания и умения по научна специалност 2.1 Филология „Български език“ (Синтаксис), като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване. Предвид гореизложеното убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Финка Сиракова в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1 Филология, докторска програма „Български език“ – Синтаксис.

Рецензент:

(проф. д-р Руска Станчева)

10.10. 2024 г